

ПРИЗАБУТА СТОРІНКА УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Ігор ЧОРНОВОЛ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-002-1495-4417>

доктор історичних наук,

Львів, Україна,

e-mail: ihorczomovol@yahoo.com

**Олександр Зайцев. Українці в Сеймі
та Сенаті Польщі (1922—1939). Львів:
Видавництво Українського Католицького
університету, 2022. 326 с.**

Олександр Зайцев — професор кафедри історії Українського католицького університету, автор трьох монографій з міжвоєнного періоду історії Галичини, гостьовий професор Гарвардського, Колумбійського університетів (США) та інших відомих наукових осередків Європи та Ізраїлю. Відомий особливо своєю книжкою «Український інтегральний націоналізм (1920-ті—1930-тіроки). Нариси інтелектуальної історії» (2014), в якій кваліфікував ідеологію ОУН як «устишизм» (від «устиши» — парамілітарне угруповання хорватських націоналістів, яке керувало Хорватією в 1941—1945 рр.). Теза про «устишизм» викликала дискусію в українському середовищі, передовсім — бурхливі протести правого сегменту української громадськості, проте принесла О. Зайцеву визнання на Заході, а навіть була відзначена премією Канадського інституту українських студій за найкращі українознавчі наукові публікації в галузі гуманітаристики та соціальних наук. Дискусія про «устишизм» ОУН продовжується досі — серед західних дослідників; в сенсі тривалості обговорення ця книжка є українським рекордсменом.

Варто зауважити, що проблему української парламентської репрезентації в міжвоєнній Польщі досі здебільшого досліджували не українські, а польські історики (Тадей Бернацек, Мирослава Папежинська-Турек, Мирослав Шуміло). Нова книга О. Зайцева є ґрунтовно відредагованим варіантом його кандидатської дисертації «Парламентська діяльність політичних партій Західної України (1922—1939)», захищеної ще 1994 р. в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. О. Зайцев наголосив на тому, що саме Українська парламентська репрезентація була українським політичним істеблїшментом в 1928—1939 рр. (перші вибори 1922 р. Східна Галичина бойкотувала) і акцентував на парламентській тактиці двох основних українських партій тієї доби — Українського національно-демократичного об'єднання і Української соціалістично-радикальної партії.

Як би продовжуючи свою полеміку з представниками правої частини української громадськості, на самому початку тексту своєї книжки автор стверджує: «Усупереч поширеному стереотипові Галичини й загалом Західної України як батьківщини й оплоту передовсім українського інтегрального націоналізму, насправді аж до Другої світової війни провідну роль у політичному житті цього регіону відігравали легальні політичні партії національно-демократичного та лі-

водемократичного спрямування. Головним напрямом їхньої діяльності, особливо між 1928 і 1935 роками, була парламентська боротьба в Сеймі і Сенаті Польщі, з якою так чи інакше були пов'язані різноманітні позапарламентські форми політичної активності. Однак, унаслідок певного історіографічного перекосу в бік вивчення підпільного українського націоналістичного руху (не без участі автора цієї монографії), діяльність легальних партій, зокрема парламентська, незаслужено опинилася на периферії дослідницьких зацікавлень та історичної пам'яті суспільства. Цією книжкою я намагаюся зробити внесок у виправлення такої диспропорції та повернення належної дослідницької та громадської уваги до ролі парламентаризму в історії українського національного руху та українсько-польських стосунків».

Монографія складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, та додатків — персонального складу українських фракцій, бібліографії, списку скорочень та іменного покажчика.

У розділі першому автор проаналізував історіографію та джерела теми дослідження.

Розділ II — «Українці в законодавчих палатах Польщі 1922—1927 рр.». Він детально розглянув партійну реструктуризацію напередодні виборів 1922 р., бойкот виборчої кампанії у Східній Галичині, перебіг і наслідки виборів на Волині, формування та активність українських фракцій. Під кінець першої каденції партійна реструктуризація в Сеймі та Сенаті виглядала так: Українська парламентарна репрезентація (під керівництвом УНДО, входила до складу Блоку національних меншин) — 10 послів і 5 senatorів; Клуб Українського селянсько-робітничого об'єднання (Сельроб) — 5 послів; Клуб Української соціально-демократичної партії відколовся від фракції УСДП Українського клубу 1924 р. і нараховував 5 членів; того ж року вони об'єдналися з Клубом Спілки пролетаріату міст і сіл в Комуністичну посольську фракцію; 1927 р. до Комуністичної посольської фракції входило 4 українців; Український селянський клуб (висуванці інспірованих урядом дрібних галицьких партій) — 2 особи (у 1922 р. їх було 5); позафракційних — 4 послів.

Розділ III — «Парламентська діяльність українських партій у 1928—1930 рр.» — має подібну структуру. Оскільки на противагу 1922 р., галицькі українці вибори не бойкотували, то саме у 1928—

1930 рр. українська парламентарна репрезентація була найчисельнішою: Українсько-білоруський клуб, сформований з ініціативи Українського національно-демократичного об'єднання, нараховував 26 українців і 4 білорусів (входив до складу Блоку національних меншин); Клуб української соціалістично-радикальної парламентарної репрезентації — 8 послів; Клуб Українського селянсько-робітничого об'єднання (Сельроб) — 4 депутатів; до польського Безпартійного блоку співпраці з урядом входило 5 депутатів з Волині; позафракційних — 4 послів. 10 українських senatorів сформували єдиний клуб, до якого приєдналися двоє білорусів. Проте через гострий конфлікт польських парламентарів з маршалом Пільсудським Сейм 1928 р. діяв всього два роки і був розпущений.

Розділ IV «Між опозицією і нормалізацією (1930—1939)» охоплює аж три каденції — 1930—1935, 1935—1938 і 1938—1939 рр. Внаслідок нових виборів і «паціфікації» Сх. Галичини 1930 р. чисельність українських фракцій істотно зменшилася: Український клуб УНДО нараховував 18 послів, в тому числі один білорус, і 3 senatorів; Український соціалістично-радикальний клуб — 3 послів і 1 senator. 6 депутатів і 2 senatorи Волинського українського об'єднання утворили Українську групу у складі Безпартійного блоку співпраці з урядом. Оскільки позиції українських політиків ослабли, назріла чергова спроба польсько-українського компромісу — так звана «нормалізація» 1935—1938 рр. Після ухвалення авторитарної конституції 1935 р., побоюючись втратити своє представництво у Сеймі та Сенаті, український істеблішмент УНДО на чолі з Василем Мудрим змінив партійну програму в той спосіб, що досягнення державної незалежності України відклав на далеке майбутнє, замінивши його на ідеал автономії українських земель у складі Польщі. В результаті на виборах 1935 р. УНДО отримало 13 мандатів у Сеймі і 4 у Сенаті (2 з них призначив президент Польщі І. Мосціцький), по одному мандату до Сейму та Сенату здобула Українська народна обнова — угодова партія єпископа станіславівського Г. Хомишина; Волинське українське об'єднання здобуло 5 місць у Сеймі і 1 в Сенаті. Після виборів 1938 р. внаслідок політики «нормалізації» чисельність українського парламентарського представництва залишилася незмінною.

Монографія подає широке тло української партійної політики тієї доби. Висвітлюючи основну тему,

автору вдалося зробити відкриття й у цій галузі. Зокрема, якщо раніше вважалося, що в виборах 1922 р. в Східній Галичині брала участь створена літератором С. Твердохлібом Українська хліборобська партія, то, згідно з дослідженням О. Зайцева, польський уряд інспірував подібні групи в інших містах Східної Галичини — Українська робітничка партія в Самборі, Український незалежний селянський виборчий комітет — Львів, Тернопіль, Золочів, Хлопсько-радикальна партія в Станіславові. Хоча це були різні організації, українська громадськість ототожнювала їх з «хлібоїдами» Української хліборобської партії на чолі з Твердохлібом, і в ситуації бойкоту виборів українським істеблшментом поклала на нього відповідальність за дії, спрямовані на заламання національної солідарності; що коштувало письменникові життя.

А взагалі шанувальники політичної історії знайдуть у монографії не одну цікаву, ба навіть кумедну, інформацію. Дізнаються, зокрема, що диверсії ОУН напередодні виборів 1930 р. (яке було виправданням «паціфікації» 1930 р.) організувало т. зв. «юнацтво ОУН» всупереч початковому опору проводу ОУН; що в 1931 р. під час сесії Сейму посол Степан Скрипник (майбутній патріарх УАПЦ Мстислав!) побив польського комуніста Фердинанда Ткачова, нібито приказуючи йому: «Оце маеш за переслідування українців під московським совітським пануванням. Оце тобі здача за катування наших братів українців!»; що в конфіденційному листуванні ОУН Василь Мудрий, лідер УНДО в 1935—1939 рр. і віце-маршал Сейму, фігурує як «Дур» тощо.

Утім, захоплений партійною історією, автор не зчувся, як іноді й відходив від основної проблеми задалеко. Книжці бракує вступного параграфу про правові підстави діяльності Сейму та Сенату, змін у виборчій системі (детальніше автор зупинився лише на новій виборчій ординації після ухвалення Конституції 1935 р.), пояснень про правовий статус депутата; відповіді на іноді й на прості (може), як для вузько-

го фахівця, запитання: чому вибори в Сейм та Сенат відбувалися в різні дні? Чи українські послы брали участь у дебатах про пенсії і тривалість робочого дня (наприклад) чи виключно про проблеми національних меншин? В чому полягали права, обов'язки та пільги депутатів? Чи отримували вони дієти тощо.

Автор повторив взагалі загальний недолік української історіографії політичних партій Галичини, коли дослідники продовжують ігнорувати теорію партології, парламентаризму та досвід українських політологів у цій галузі [1; 2]. Наприкінці автор подав персональний склад усіх українських фракцій — що треба вітати. Але книжці бракує довідника з біографіями депутатів — імена багатьох з них забуті і не фігурують в дискурсі української історіографії зовсім.

Зауважена також одна фактична помилка — С. Твердохліб не був редактором львівського щоденника «Рідний край» (1920—1923) разом з М. Яцковим, як стверджує автор. Головним редактором газети був М. Яцків, а в складі редакції працював Мелітон Твердохліб, рідний брат Сидора. Натомість Сидір був тоді професором гімназії в Стрию і редагував тижневик «Обнова» (1920—1921).

Монографія відзначається добрим літературним редагуванням (літературний редактор — Рената Кивелюк). От тільки в українській мові нема слова «оплот», зате є термін «твердиня».

Вказані недоліки стосуються насамперед методології самого дослідження і аж ніяк не заперечують актуальності зібраного матеріалу та наукового новаторства автора. Нова книга О. Зайцева заповнює важливу лауну і є єдиною працею монографічного формату про діяльність українських фракцій парламенту міжвоєнної Польщі в українській історіографії.

1. Чорновол І. Українські партії австрійської Галичини та польської Західної України: політологічний контекст. *Молода нація*. 2005. № 3. С. 10—11.
2. Чорновол І. Нариси з історії Галичини. Львів, 2017. С. 206—207.